

(POLİTİKA)

kapitalizmin krizinin alternatifi

korporatizm mi dediniz?

Kapitalizmin krizini aşabilmek üzere başvuracağı korporatizmin, ekonomik liberalizmi tasfiye etmekle beraber siyasal liberalizmin kimi kurumlarını koruyan "dayanışmacı" nitelikte mi yoksa devletin yegane erk merkezi olacağı "faşist" nitelikte mi olacağı ise şimdilik belirsiz olmakla beraber, emperyalistler arası çelişkilerin keskinleşmesi, siyasal çelişkilerin demokratik mekanizmalar içinde çözülemez biçimde kördüğüm haline gelmiş olması vb. faktörlerle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'de faşist ya da faşizan korporatist düzenlemelerin gündeme gelmesi hiç de ihtimal dışı değildir.

CEM ÖZATALAY

Kapitalizm krizlere girmeye mahkum bir üretim tarzı. Bir başka deyişle kriz kapitalizmin içkin niteliği. Bu gerçeklik, yalnız Marksistler tarafından değil kapitalistler tarafından da iyi biliniyor. Diğer yandan kapitalizmin, içine yuvarlandığı krizlerden çıkabilmek için alternatifler üretebilme yeteneğine sahip bir sistem olduğunu bir an bile gözden kaçırmamak gerekiyor. Zira kapitalizmin son sürat bir krizin içine yuvarlandığı şu günlerde, egemenlerin krizin kapitalizm içi çözümlerini düşünmediklerini, buna dönük hazırlık içinde olmadıklarını zannetmek büyük bir yanılğı olacaktır.

Bugüne kadar, kapitalizmin aşırı liberalleşmeden kaynaklı krizlerine dair öne sürdüğü reçete hep "korporatist kapitalizm" oldu. Günümüzde de korporatist fikirlerin gerek dünya ölçeğinde gerekse Türkiye'de hızla yaygınlaşıyor olmasını, çok yakında bu reçetenin önümüze sürüleceğinin işareti olarak yorumlamak gerekiyor.

Ancak anti-sosyalist (ve anti-Marksist) olduğu kadar anti-liberal vurguları da içeren korporatist kapitalist reçetenin, anti-liberalizm eksenini üzerinden kimi sosyalist çevreleri de etkisi altında aldığı görülüyor. Zira anti-kapitalist bir perspektif yerine yalnızca neo-liberalizm karşıtlığını temel eksen olarak belirleyen sol çevrelerin izledikleri çizginin, devletli korporatist kapitalist akımın yönelimlerine eklenmekle sonuçlanmasının hiç de küçük bir ihtimal olmadığını, geçmiş tarihsel örneklerden hareketle de söyleyebilmek mümkün.

Kapitalizmin krizinin yegane devrimci çözümünün sosyalizm olduğuna işaret etmeyi öngören bu yazıda,

korporatizmin nasıl doğduğu, hangi önermelere sahip olduğu ve Türkiye özgülünde geçmişte ve günümüzde nasıl ifadesini bulduğuna dair kimi saptamalar yapmak suretiyle "korporatist kapitalizm" tehlikesine işaret etmek hedefleniyor.

Bir ideoloji olarak korporatizmin doğuşu

Kapitalizmin kriz dinamiklerinin, onun hakim üretim tarzı haline gelmesiyle birlikte harekete geçtiğini söylemek zorunludur. 19'uncu yüzyılda liberal serbestiyeye dayanan sermaye birikimi rejiminin doğurduğu krizlere, radikal işçi hareketinin ve sosyalizm hareketinin yükselişinin eşlik ettiği bilinmektedir. İlk kez 1848 devrimine katılan kitlesel işçi hareketini, sosyalist hareketin 1871'de Paris Komünü'nde somutlanan ilk proletarya diktatörlüğü girişimi izlemiştir. Yani 19'uncu yüzyılda liberal serbestiyeye dayanan sermaye birikimi sürecinin, emek-sermaye çelişkisinin dolaysız toplumsal tezahürlerinin siyasal mücadele alanına rengini kolaylıkla verebildiği söylenebilir. İşte bu durum, kapitalist devletin bürokrasi mensuplarını ve bürokrasinin organik aydınlarını, devletin kapitalist ekonomiye müdahil olmak suretiyle, emek-sermaye çelişkisinin dolaysız tezahürlerinin üzerinin perdelebileceği bir sermaye birikimi rejimi arayışına ittiği görülmüştür.

1873'te başlayan ve 1894'de tepe noktasına varan resesyon döneminin Kıta Avrupası'nda yarattığı toplumsal çalkantılar ve istikrarsızlık ortamı karşısında, Fransız devlet bürokrasisinin organik aydını olarak tanımlanmayı fazlasıyla hak eden Emile Durkheim korporatist tezlerini geliştirmeye başlamıştır.

Etimolojik kökeni, Latince "beden" anlamına gelen "corpus" sözcüğüne dayanan korporatizm, kapitalist toplumdaki rekabetin doğurduğu kaotik anarşiye ve buna mukabil yükselen devrimci işçi hareketine tepki olarak gelişmiş bir doktrin olarak tanımlanabilir. Bu anlamda korporatizm, sınıfsal çelişkiye bağlı ortaya çıkan "çatışma" kavramını temel alan Marksizm karşısında, farklı sınıflar arasında "uyum"u sağlamayı ve "ahenkli" ilerlemeyi hedefleyen bir kapitalizm projeksiyonu olarak ifadesini bulur. Söz konusu dönemde, herkese oy hakkını savunan ve bağımsız işçi örgütlerini öne çıkartan akımlar karşısında; korporatizm, temsil ve yönetim bakımından devlete bağlı mesleki ve endüstriyel kurumların organik bir bütünlük olarak işlevsel temsil biçimine dayanan bir işleyişi salık veren bir ideolojik-politik çerçeve öne sürmüştür.

Korporatizm savunucuları, başta sermaye sınıfı ve işçi sınıfı olmak üzere, tüm sınıflardan mesleki grupların karşılıklı hakları tanımlanır ve bu gruplara birbir-

lerine muhtaç oldukları düşüncesi devlet aracılığıyla kabul ettirilebilirse, organik bir bütünlük üzerine inşa edilmiş yeni bir düzenin kurulabileceğini öne sürerler. Özetle, korporatizm devlet üzerinden düzenlenen ve denetlenen bir sınıflar "dayanışması"ni örmeyi hedefleyen bir dünya görüşüdür. Bu haliyle, korporatizm; tüm ekonomik pratikleri "piyasanın görünmeyen elinin" yapacağı düzenlemelere ve siyasal pratikleri ise parlamenter demokrasinin iradesine bırakmayı savunan liberalizmden de; sömürücü sınıfın siyasal tahakkümünü sağlayan kapitalist devleti parçalamak suretiyle, sömürülen sınıfın ve tüm ezilenlerin yeni düzenini tesis etmek üzere öncü politik pratik öneren sosyalizmden de köklü bir biçimde ayrılır.

Kapitalizmin liberal serbestiyeye dayanan sermaye birikimi rejiminin doğurduğu krizlerle ve kapitalizmin anti-tezi olan sosyalizm düşüncesiyle baş edebilmek için 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan korporatizmin siyasal bir güç haline dönüşebilmesi için ise dünya kapitalizminin 1914 krizinin patlak vermesini beklemek gerekmiştir. Krizin tetiklediği Birinci Emperyalist Paylaşım savaşının ardından korporatizm fikriyatı siyasal düzlemde güç kazanmış ve özellikle 1929 Büyük Depresyonundan sonra yaygınlaşmıştır. İtalya'da (1922-1945), Almanya'da (1933-1945), İspanya'da (1938-1945), Portekiz'de (1932-1968) ve Fransa'daki Vichy Hükümeti'nin (1940-1944) izlediği faşist politikalara korporatizm düşüncesi temellik etmiştir.

Türkiye oligarşik devletin için ideolojisi olarak korporatizm

1914 ekonomik krizinin tetiklediği Birinci Emperyalist Paylaşım savaşının bir ürünü olan Türkiye Cumhuriyeti devletin resmi ideolojisi olan Kemalizme rengini veren "İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz" söyleminin de korporatizmin izlerini belirgin bir biçimde taşıdığı açıktır.

Yüksel Akkaya'nın "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık" başlıklı makalesinde altını çizdiği şu saptama, korporatizmin yalnızca bir söylemden ibaret kalmadığını gözler önüne sermektedir: "Türkiye için 1923-1960 döneminin belirgin özelliklerinden biri, kendisi de büyük bir işverene dönüşen devletin, bireysel işçi-işveren ilişkileri bakımından işçileri gözeterek, bazı haklarla donatması, böylece paternalist bir devlet anlayışının benimsenmesi iken; bir diğer özellik toplu iş ilişkilerinde yasaklayıcı, devlet müdahaleciliğini üst düzeyde tutan otoriter bir anlayışın benimsenmiş olmasıdır". (Y. Akkaya, "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1 (Kısa Özet)", Praksis (5) 2002, s. 158).

(POLİTİKA)

Kuşkusuz devletin korporatist yapısını yalnızca emek-sermaye ilişkilerinin düzenlenişinde değil tüm toplumsal ve siyasal alanın düzenlenişine dönük uygulamalarda da izleyebilmek mümkündür. CHP'nin "Altı OK"una dolaysız biçimde içkin olan korporatist yaklaşım, DP-AP-ANAP-AKP çizgisinde de kendisini bir biçimde gösterir.

Ancak bir devlet politikası olarak korporatizmin, serbest piyasanın da varlığı koşullarında işliyor olmasının her daim çelişkilere yol açtığı söylenmelidir. Liberalleşme-korporatistleşme sarmalında oluşan konjonktürel dengeler üzerinden gelişen Türkiye kapitalizminde, küresel iktisadi kriz dönemlerinde ibrenin korporatizmin güçlendirilmesine döndüğü olgusal olarak gösterilebilir.

1929 büyük iktisadi çöküşüne koşut olarak M. Kemal'in tavsiyesiyle yayın hayatına atılan Kadro dergisi anımsanmalıdır. Kemalizmi bir sistem haline getirmeye çalışan Kadro dergisinin ilk sayısında şöyle deniliyordu: "Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı...İnkılabımız derinleşme ve genişleme istikametindedir. Bu inkılap kendisine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılabı ideoloji olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir... Kadro bunun için çıkıyor." Kadro dergisinin, küresel iktisadi kriz koşullarında, krizin müsebbibi olan liberalizme alternatif olarak korporatist politikaların ideolojik dayanaklarını geliştirmek amacıyla "sosyalist"lerden devşirilmiş Kemalistlerce çıkartılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 36. sayısından sonra yine M. Kemal'in onayıyla kapatılan derginin yazarlarının hepsinin devlet içinde kadrolara tayin edilmeleri anlamlıdır.

Bir diğer örnek ise Yön dergisidir. 1961'de Doğan Avcıoğlu önderliğinde yayın hayatına başlayan dergi, ilk sayısında 1041 aydının imzaladığı ve Yön manifestosu olarak da bilinen 'Yeni Devletçilik' bildirgesini yayımlamıştır. Dergi yayın hayatı boyunca "devletçiliğe yaslanan bir sosyalizmin" savunuculuğunu yapmıştır. İki kutuplu dünya koşullarında "Üçüncü Yol" olarak tarif edilen "devletçiliğe yaslanan sosyalizmin" Durkheim'in "dayanışmacı korporatist sosyalizm" perspektifinin başka sözlerle ifadesi olduğu açıktır. 1960'lardan itibaren kapitalizmin İkinci Savaş sonrasında yaşadığı büyümenin sonlarına doğru gelindiğinin ve yeni bir krizin yaşanacağına alametleri ortaya çıkmaktaydı. Diğer yandan 1961 Anayasası'nın getirdiği kimi haklara dayanarak TİP'in ve DİSK'in kurulmasının verili korporatist yapıda zaafiyet yaratmaya başladığı tespit edilmekteydi. Bu koşullarda yayımlanan Yön dergisinin, korporatist devlet aygıtını tahkim etmek üzere ideolojik hegemonya kurma işlevini yerine getirmeyi ve bu hedefe kimi sosyalist kişi ve kurumları da eklemeyi hedeflediği söylenmelidir.

Yeniden Kriz, Yeniden Yükselen Korporatizm ve Sosyalist Hareket

12 Eylül askeri darbesinin ise; Türkiye'nin liberalleşme-korporatistleşme sarmalında gelişen kapitalistleşme sürecinde ibrenin liberalleşmeden tarafa dönmelerini getirdiği vurgulanmalıdır. Ancak liberalleşme politikalarını hemen hemen aynı tarihlerde yürürlüğe sokan Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak, Türki-

BAYRAM DEĞİL SEYRAN DEĞİL, İSHAK ALATON MARX'I NEDEN ANDI?

Konferans vermek üzere Türkiye'ye gelen General Electric'in efsanevi CEO'su ve dünyanın en etkileyici iş liderlerinden biri olarak gösterilen Jack Welch'in 19 Nisan 2008'de patronlarla yaptığı toplantıya Alarko Holding Yönetim Kurulu Başkanı İshak Alaton'un sorusu damgasını vurdu. Alaton sorusunda; petrol fiyatlarının 112 dolarlık rakamlara ulaştığı, Körfez başta olmak üzere petrol üreticisi ülkelere yılda 1.5 trilyon dolarlık bir kaynak gittiği ve artan enerji fiyatları nedeniyle gıda fiyatlarının da anormal oranda yükseliş kaydettiğine dikkat çekerek, "Bu durum binlerce insanın açlık ve yoksulluk çekmesine ve hatta ölümüne yol açıyor. Serbest piyasa ekonomisi artık işlevini yerine getiremiyor mu? Adam Smith öldü sanırım. Çözüm için insanlığın Karl Marks'ı yeniden keşfetmesi mi gerekiyor. Bunu burada birlikte yapabilir miyiz?" dedi. Salonda dinleyici olarak bulunan patronlardan yoğun alkış alan bu sorunun bir holding patronu tarafından sorulması nasıl değerlendirilmeli?

Bu sorunun sorulmasının anlamına dair Akşam gazetesi köşe yazarı Serdar Turgut'un değerlendirmesi kısmen yerinde: "İshak Alaton Bey, gayet tabii ki işçi sınıfı bu sistemi yıksın filan demiyor, sadece krizin anlamını algılamak için Marx'ı okuyun diyor." Ancak bu değerlendirmede de eksik kalan bir yön var.

Serbest piyasacılığın eleştirisini yapan tek patronun Alaton olmadığına dikkat edilmeli. George Soros da Şubat ayında Financial Times'ta yayımlanan makalesinde şu görüşleri ileri sürmüştü: "[Serbest piyasa rejimine dayanan] Sistem o kadar başarılı oldu ki insanlar, eski ABD Başkanı Ronald Reagan'ın piyasa yerinin büyümesi, benim ise piyasa köktencililiği olarak adlandırdığım bu sisteme inandılar. Köktenciler, piyasaların dengeye eğilimli olduğuna ve ortak çıkarlara, katılımcıların öz çıkarlarını gerçekleştirilmeye olanak tanınması ile daha iyi hizmet edileceğine inanıyorlar. Bu açık ki yanlış bir değerlendirme çünkü finansal piyasaların çökmesini engelleyen, otoritelerin müdahalesi idi, piyasalar değil".

Kamu otoritesinin ekonomiye daha fazla müdahalesinin gerekli olduğuna vurgu yapan Alaton'la Soros'un anti-kapitalizm yapmadıkları çok açık değil mi?

ye'de ayrıcalıklı konumlarını devlet yapılanmasının korporatist niteliğine borçlu olan devletli zümrenin (askeri-sivil bürokrasinin) direnişiyle karşılaştığı açıktır. Askeri-sivil bürokrasinin özellikle özelleştirme politikaları karşısında gösterdiği direniş kayda değer boyuttadır. 1990'ların başında özelleştirilmesi gündeme gelen Telekom'un ancak 2005 yılında özelleştirilebilmesi söz konusu direnişin boyutunu gözler önüne sermektedir. Kamu emekçilerinin toplu iş sözleşmesi ve grev yapma hakkını uluslararası sözleşmelere dayanarak aşma yolunda kılıcı kıpırdatmayan yargı bürokrasisinin, özelleştirmeler konusundaki duyarlılığının "emek yanlısı" olmasıyla alakasının bulunmadığı açıktır.

2000'lerden itibaren ise dünya kapitalizminin yeniden bir krizin içine yuvarlandığının işaretlerinin belirginleşmesiyle birlikte "korporatist kapitalizm" alternatifinin başta *Cumhuriyet* gazetesi olmak üzere, ulusal solcu ideolojik çizgideki çeşitli yayınlarda yüksek sesle dile getirilmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Liberalizm karşıtlığının, *Hürriyet* gazetesi gibi oligarşinin has yayın organlarında bile belirgin bir biçimde yapıyor olması, korporatist eğilimin yaygınlık derecesi hakkında fikir verici nitelikte kabul edilmelidir.

Etkileri çok yakında Türkiye'de daha da şiddetli bir biçimde hissedilmeye başlanacak olan iktisadi kriz koşullarında, korporatizm-liberalizm sarmalında kapitalist oligarkların ibreyi "liberalizm"den "korporatizm"e doğru döndürmeyi denemesi kuwetle muhtemeldir. Korporatist kapitalist temelde yürütülecek bir sermaye birikim rejiminin yalnızca Türkiye'de değil dünyada da hegemonik hale geleceği bir dönemin açılacağına dair azımsanmayacak işaret vardır.

İşlerin iyi gittiği dönemlerde fırsat buldukça sömürülecek bir ganimet olarak görülen, tukaka edilen devletin kriz zamanlarında birden bire hacet kapısına

dönüvermekte olduğu bilinmektedir. Örneğin 1929 krizinde de böyle olmuş; başta İngiliz ve ABD sermayesi olmak üzere bunalımın yaraladığı kapitalist devletlerde, devletin ekonomiye müdahale etmesi için ortak bir söylemin benimsenmesi çok kısa bir süre içinde gerçekleşmişti. Aynı nedenle liberal serbest dönemini, devletin çalışma hayatına ve toplumsal ilişkilere daha önce görülmemiş boyutta müdahalede bulunduğu bir dönem izlemiştir.

Kapitalizmin krizini aşabilmek üzere başvuracağı korporatizmin, ekonomik liberalizmi tasfiye etmekle beraber siyasal liberalizmin kimi kurumlarını koruyan "dayanışmacı" nitelikte mi yoksa devletin yegane erk merkezi olacağı "faşist" nitelikte mi olacağı ise şimdilik belirsiz olmakla beraber, emperyalistler arası çelişkilerin keskinleşmesi, siyasal çelişkilerin demokratik mekanizmalar içinde çözülemeyen biçimde kördüğüm haline gelmiş olması vb. faktörlerle birlikte düşünüldüğünde Türkiye'de faşist ya da faşizan korporatist düzenlemelerin gündeme gelmesinin hiç de ihtimal dışı olmadığına üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

Kapitalizmin krizinin boyutlanmakta olduğu içinde bulunulan tarihsel kesitte; sosyalist hareketin, yalnızca neo-liberalizme karşı değil, kapitalizmin krizini çözebilmek için başvurmakta çekince duymayacağı korporatizm alternatifine karşı da uyanık olması fevkalade büyük önem taşımaktadır. Zira günümüzde yalnızca neo-liberalizm karşıtlığıyla sınırlı bir siyasal hattın, kapitalizmin krizini derinleştirmek ve onu sosyalizm ekseninde aşmakla değil; söz konusu krizi, kapitalizm içi bir formülasyon etrafında çözme arayışlarını desteklemekle sonuçlanması tehlikesi fazlasıyla mevcuttur.

Şimdi, devletli korporatist eğilimle araya kalın sınırlar çizmenin ve kapitalizmin alternatifinin sosyalizm olduğunu yüksek sesle haykırmanın zamanıdır.